

DE RAAD VAN BEROERTEN IN ROTTERDAM E.O.

(door L. Gijswijt)

8 mei 1990 hield de toenmalige secretaris van het hoofdbestuur, de heer M. IJzerman, voor onze afdeling een lezing met als onderwerp 'Alva's Raad van Beroerten als Genealogische Bron'. In dit artikel vindt u een bewerkte tekst van de lezing, uitgebreid met aanvullende informatie. Tevens is een lijst toegevoegd van gedaagden in Rotterdam en wijde omgeving. De lijst is van een tamelijk grote omvang, zodat wij dit artikel in verschillende afleveringen zullen publiceren. Hieronder volgt het eerste deel.

Een huiveringwekkende periode in onze geschiedenis: het optreden van de hertog van Alva en zijn Raad van Beroerten. Zo wreed, dat deze raad al spoedig in de volksmond 'Bloedraad' zou heten. Over het aantal slachtoffers hebben in de loop van de tijd de wildste gissingen de ronde gedaan. Uit meer recent onderzoek is gebleken dat ca. 12.000 personen gedagvaard zijn, terwijl er ca. 1100 zouden zijn veroordeeld. Gelet op een geschatte bevolkingsomvang van 3 miljoen altijd nog een heel groot aantal! Deze slachtoffers moeten we vooral zoeken in de Zuidelijke Nederlanden, maar ook in ons deel van het land werden een aantal inwoners veroordeeld voor hun aandeel in de 'beroerten' van 1566.

Al in 1522 stelde Karel V in de Nederlanden de Inquisitie in: een kerkelijke rechtbank, welke belast werd met het opsporen en straffen van ketters. Zij mochten daarbij de wereldlijke macht inschakelen, om door foltering en de ketters tot een bekentenis te brengen. Op een enkele terechtstelling na blijft het tamelijk rustig: alleen de Wederdopers worden streng vervolgd. Zij toch stelden 'de leer' boven het wettelijk gezag en waren daardoor een gevaar voor de kerk en staat. Nadat Philips II in 1555 de regering van Karel V had overgenomen, vertrok hij al in de nazomer van 1559 uit de Nederlanden naar Spanje. Namens Philips bleef zijn halfzuster Margaretha van Parma achter als landvoogdes. Philips had zich voorgenomen de ketterij in navolging van zijn vader te blijven vervolgen, zij het met wat meer energie. Philips droeg Margaretha op de vervolging van de ketters steviger aan te pakken. Door middel van plakaten werden allerlei maatregelen en bevelen uitgevaardigd, die steeds meer weerstanden bij de bevolking opriepen. In april 1566 verzocht een groot aantal edelen om verzachting van de plakaten: er werd dit bekend als het 'Smeekschrift der Edelen'. Veel mocht het Smeekschrift niet helpen en op 10 augustus begon dan ook in Steenvoorde in Vlaanderen de Beeldenstorm. Op 20 augustus stormde het in de Antwerpse kerken en op 23 augustus in Amsterdam. Op diezelfde dag beloofde Margaretha daadwerkelijke verzachtingen van de plakaten, maar de storm was niet meer te stoppen. Een dag later woedde in Utrecht de Beeldenstorm en die zich daarna in een lager tempo verder over het land te verspreiden.

Na de Beeldenstorm werd door Margaretha de orde hersteld. Niet tot tevredenheid van Philips echter, die de hertog van Alva naar de Nederlanden stuurde met een troepenmacht van 1200 ruiters en 8000 voetsoldaten. Hij had grote volmachten van Philips bij zich. Margaretha voelde zich al snel opzij gezet en vroeg ontslag. Nadat Alva op 8 augustus 1567 in Brussel aankwam, volgde dan ook snel zijn benoeming tot landvoogd. Reeds op 22 augustus werd de Raad van Beroerten opgericht. De bedoeling van Alva was om de leiders van de opstand, de deelnemers en de medeplichtigen voorbeeldig te straffen, de plakaten onverminderd ten uitvoer te brengen en in de behoefte van de schatkist te voorzien. Door zijn onbeperkte volmachten kon Alva daarbij ook de adel aanpakken, want hun privileges waren daardoor van geen waarde. Er was overigens een belangrijk verschil met de even beruchte Inquisitie:

deze laatste was vooral een geloofs-rechtbank, terwijl de Raad van Beroerten de oproeikraaiers en hun medeplichtigen vervolgde. Beiden bestonden dan ook onafhankelijk naast elkaar.

De Raad van Beroerten bestond uit 10 leden en zetelde in Brussel. De twee Spaanse leden, Don Juan de Vargas en Luis del Rio, hadden de meeste invloed, terwijl Alva zelf als plaatsvervanger van Philips elk vonnis uitsprak. De overige leden stonden hem daarin nauwelijks bij, maar legden hem zo veel hinderpalen in de weg, dat Alva in een brief aan de koning verzuchtte 'meer met de Raad te stellen te hebben dan met de misdadigers zelf'. De werkwijze van de Raad was overeenkomstig de gebruiken in die tijd uiterst eenvoudig: de verdachte van een misdaad m.b.t. de godsdienst, de kerkleer of de macht van de koning, werd in hechtenis genomen, nadat tevoren informatie over hem was ingewonnen en er een idee gevormd was over de haalbaarheid van een verbeurdverklaring van de goederen. De verdachte werd vervolgens gehoord, evenals de getuigen die de tevoren verzamelde informatie hadden verstrekt. Vervolgens werden de beschuldigingen opgesteld en geheel of gedeeltelijk ter kennis van de gevangene gebracht, die zich dadelijk of na enige tijd te verantwoorden had. Onmiddellijk daarna werd het vonnis geveld.

Tevoren dienden dus inlichtingen te worden ingewonnen om een aanklacht te kunnen indienen en werd de haalbaarheid van het vonnis ingeschat. Met dit verzamelen van inlichtingen waren de commissarissen van de Raad belast. Hoe deze te werk gingen kan aardig geïllustreerd worden door hetgeen Van Hasselt (1) vermeldt. De pastoor van Well bij Ammerzoden, Otto van Arkel, en de schout Hendrik Hendriks zeggen daarin 'dat die voorgaande koster genaamt Adriaen Ariaensz van Aelst op kerstmis anno 64 in de nacht opstond in de kerk en duytse salmen' begon te zingen 'op den Guesen manier', namelijk de tien geboden in duitsch. Dit verbood de pastoor hem en na veel woorden hield hij op. Verder gevraagd bleek, dat twee jongens met hem meezongen, nl. Joost Roeloffs en Jan Gerrits, waarna alle drie uit het dorp zijn weggegaan. In de marge: de schout kreeg bevel de goederen van de drie personen in beslag te nemen en daarvan een inventaris op te sturen.

Zodra de verdachte dus was aangeklaagd, volgde onmiddellijke inbeslagname van de goederen. Deze commissarissen werden naar alle streken afgevaardigd en een gebied toegewezen, waarbinnen ze onderzoek moesten verrichten naar de deelnemers aan de beroerten. Dit onderzoek bestond o.a. uit het ondervragen van de lokale magistraten en andere voorname ingezetenen. Hun ingewonnen berichten werden dan via de Rekenkamers verzonden naar de Raad te Brussel, waar het vonnis werd bepaald. Deze uitspraken werden dan teruggezonden aan de commissarissen, welke er op toe moesten zien, dat de lokale overheid de veroordelingen uitsprak en het vonnis uitvoerde, overeenkomstig de uitspraken van de Raad van Beroerten. De medewerking van die lokale overheid ging overigens gepaard met grote tegenzin: niet zelden komen we tegen, dat een lid van de vroedschap de slachtoffers tevoren kwam waarschuwen zodat ze konden vluchten, soms nog met medeneming van hun meest waardevolle bezittingen. Daardoor werden vele gedaagden in hun afwezigheid berecht en veroordeeld tot verbanning en verbeurdverklaring van hun goederen. Ook zal het meerdere malen voorgekomen zijn, dat een valse naam werd opgegeven. Zo zal men in Den Briel lang hebben moeten zoeken naar de gedaagde 'Jan Smeert de Borst', om hem ook daadwerkelijk te kunnen vonnissen.

Alleen door het verdrijven van de Spaanse bezetter konden de bannelingen hun bezittingen probeer terug te krijgen, en dit was een belangrijk gegeven: het verzet tegen Alva werd steeds meer een gemeenschappelijk gevoelige zaak. Mede doordat ook allen, die de oproerlingen niet hadden verhinderd te vluchten, in staat van beschuldiging werden gesteld ontstond ook bij de overheid paniek. Bestudering van een aantal vonnissen, welke door Van Hasselt (1) en Marcus (2) zijn gepubliceerd, leert dat de meeste overtredingen bestonden uit:

- het bijwonen van de Calvinistische preek (zog. Hagepreken).
- plunderen en vernielen van kerken.
- oproer tijdens de Beeldenstorm.
- deelname aan een gewapende macht van de heer Van Brederode.
- gewelddadig verzet tegen de overheid.

De commissarissen voerden ook het bewind over de inbeslaggenomen goederen. Dat bleek geen gemakkelijke taak: ze werden overstroomd met vorderingen van schuldeisers van de veroordeelden, die hun opbrengst uit de geconfiscieerde goederen in gevaar zagen komen en ze werden overladen met verzoekschriften van de directe erfgenamen van de veroordeelden. Later werd dan ook bepaald, dat de

helft van de goederen aan de weduwen werd toegekend, mits deze katholiek en niet voortvluchtig waren.

Het archief van de Raad berust grotendeels in Brussel. Uit de drie dagvaardingen voorafgaand aan elke veroordeling, zijn door A.L.E. Verheyden de namen van de gedaagden genoteerd en in alfabetische volgorde geplaatst (3). Dat levert, samen met de gegevens uit o.a. de archieven van de Rekenkamers te Den Haag en Arnhem 12.203 namen op. Per inschrijving (genummerd) worden achtereenvolgens naam, voornaam, plaats, beroep en bronnen vermeld. Mede op basis van hetgeen Marcus en Van Hasselt publiceerden, kunnen we concluderen dat de plaats van de dagvaarding niet altijd de woonplaats van de betrokkene was. Dit komt ook tot uiting in de (voarin) opgenomen lijst met namen van het personeel van de Raad, gerangschikt per datum van indiensttreding. Ik heb getracht uit de publicatie van Verheyden alle gedaagden uit Rotterdam en omgeving bijeen te brengen. Alhoewel dit een onderzoek is geweest van een naslagwerk, een verwatering van de originaliteit, wordt dit gerechtvaardigd door het feit, dat het werk van Verheyden moeilijk te raadplegen is. Op de gemeentebibliotheek van Rotterdam bleek geen exemplaar aanwezig te zijn. De hier afgedrukte lijst zal verre van compleet zijn en zeker niet foutloos. In de publicatie van Verheyden staan bij vele gedaagden meerdere bronnen vermeld, teveel om deze in onze beperkte ruimte op te nemen. Indien men dus een gezochte gedaagde in de lijst aantreft, is het raadzaam de originele bronnen te raadplegen. Bij iedere vermelde persoon vindt u het volgnummer, waar onder de inschrijving in *Le Conseil des Troubles* van Verheyden staat vermeld. Daarbij zijn ook alle bekende inventarisnummers afgedrukt.

Bij het samenstellen van de lijst ben ik uitgegaan van het gebied van de afdeling Rotterdam en omstreken, maar omdat grenzen in vroeger tijden veel vager waren, heb ik in de lijst ook gedaagden opgenomen uit plaatsen net buiten de huidige afdeling. Toch bleek een grens trekken moeilijk. Zo zijn in de lijst wel plaatsen opgenomen als Ameide, Asperen, Leerdam en Vianen, terwijl ik plaatsen net aan de andere zijde van de Lek, zoals IJsselstein en Jaarsveld, eruit heb gelaten. Uit de niet in deze lijst opgenomen plaatsen in onze afdeling, zijn geen gedaagden vermeld geweest. In de plaatsindex achterin het werk van Verheyden, staan nogal wat fouten. Anderen hebben in het exemplaar dat mij tot beschikking stond, in de marge met potlood aantekeningen en verbeteringen gemaakt, wat m.i. wat slordig staat, maar dat het aan de andere kant wel wat eenvoudiger maakt, een 'vermiste' gedaagde alsnog te vinden. De enkele vermelding in IJsselmonde heb ik na uitvoerig onderzoek ook niet elders kunnen vinden, en zal dus wel IJsselstein moeten zijn. Voorts waren er een aantal vermeldingen 'Hollande', deze zijn eveneens verwerkt. Tijdens het samenstellen van de hierbij afgedrukte lijst, ben ik er achter gekomen, dat van tenminste 17 vermeldingen met grote zekerheid kan worden gesteld, dat dit één en dezelfde persoon betreft, 1 persoon werd zelfs driemaal in de lijst van Verheyden opgenomen. Na combineren van de gegevens blijven na berekening totaal 579 personen over, die gedaagd zijn in Rotterdam en wijde omgeving. Het totaal aantal vermeldingen in de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden bedraagt volgens Verheyden 12.204 (1 nummer staat met 'bis' tweemaal genoemd), wanneer we procentueel hetzelfde aantal dubbelten aannemen als zojuist berekend over ons gebied, namelijk 3%, dan blijven (ongeveer) 11.838 personen over. Procentueel werd er in ons gebied dus slechts 4,8% van het totaal aantal dagvaardingen uitgevaardigd.

Wat het aantal gevonnenen betreft, 'landelijk' waren dit er 1105 (= 9,1% t.o.v. een totaal van 12.204 vermeldingen), in ons gebied bedroeg dit aantal 92 (= 15,4%). Een veel hoger aantal gevonnenen dus, ten opzichte van het aantal (597) vermeldingen. Er waren vier manieren van vonnissen en deze zijn in Verheyden tussen haakjes aangegeven achter iedere vermelding: E=executie, P=ophanging, B=verbanning, en D=onthoofding. In ons gebied treffen we 91 gedagvaardden die geëxecuteerd zijn, en slechts 1 die verbannen werd. Opvallend is het procentueel hoge aantal geëxecuteerden in Gorinchem, Vianen, Asperen en Ameide, blijkbaar was men in deze streken er zeer toe genegen, de door de Raad gestelde regels te volgen en ook daadwerkelijk uit te voeren. Daarentegen werd er zowel in Delft, als in Den Briel ondanks het hoge aantal gedaagden (resp. 89 en 116), slechts 1 vonnis voltrokken.

Noten

- (1) G. van Hasselt, *Stukken voor de Vaderlandsche Historie*. Arnhem, 1792-93, p. 311 (no. 156).
- (2) J. Marcus, *Sententien en Indagingen*. Amsterdam, 1735.
- (3) A.L.E. Verheyden, *Le Conseil des Troubles (Liste des Condamnés 1567-1573)*. Brussel, 1961.

(wordt voortgezet)

ZILVEREN SPELD VOOR E.J. VAN ROOIJ

(door Michel R. Doortmont)

Tijdens de veertigste jaarvergadering van de Afdeling Rotterdam e.o. op 23 februari jl. werd de penningmeester van de afdeling, de heer E.J. van Rooij, onderscheiden met de zilveren speld van de vereniging. De heer J.J. Mol, eerste penningmeester van de N.G.V., reikte de speld uit.

De heer Van Rooij ontving de speld voor zijn vele en langdurige verdiensten voor de N.G.V., zowel binnen als buiten de Afd. Rotterdam e.o. Sinds 1974 neemt hij in deze afdeling de functie van penningmeester met grote nauwkeurigheid waar en twee maal is hij opgetreden als waarnemend secretaris. Landelijk is de heer Van Rooij bekend als afgevaardigde naar de Algemene Ledenvergadering, een functie die hij reeds sinds de jaren '70 bekleedt. Menig nieuw lid in de regio Rotterdam maakte voor het eerst met hem kennis in zijn hoedanigheid als DIP-functionaris.

Van Rooij is echter niet uitsluitend een goede bestuurder. Met zijn open karakter en buitengewoon vriendelijke persoonlijkheid geeft hij de N.G.V. een gezicht. In den lande is Van Rooij ook vooral bekend vanwege deze persoonlijke kwaliteiten. Hij staat altijd klaar om mensen, waar dan ook, met hun genealogisch onderzoek te helpen en hij schrikt er niet voor terug hier veel tijd en energie in te steken. Zijn belangstelling voor zijn mede-genealogen stopt niet bij hulp in het onderzoek. Mede-leden wier persoonlijke omstandigheden (tijdelijk) minder rooskleurig zijn, kunnen steeds op zijn belangstelling en medeleven rekenen. Hij maakt het zijn zaak de mensen ook werkelijk te kennen. Als zodanig is Van Rooij iemand die de verenigingsgeest levend houdt in tijden dat dat vaak niet zo vanzelfsprekend is.

Wij feliciteren de heer Van Rooij met zijn onderscheiding en spreken de hoop uit nog lange tijd van zijn kwaliteiten te mogen genieten.

VRAGEN

Ieder lid van de Afdeling Rotterdam e.o. krijgt in deze rubriek de gelegenheid vragen te stellen van allerlei genealogische of geschiedkundige aard. Omdat de redactie de behandeling van de vragen niet tot haar taak rekent, worden de vragen voorzien van naam en adres van de vraagsteller; een antwoord moet dus altijd direct aan de vraagsteller worden gezonden. Vragen kunnen, uitsluitend schriftelijk, gericht worden aan: Redactie 1340, Claes de Vrieselaan 128a, 3021 JX Rotterdam.

117. BELL

Wouter Jans. Bel(l), geb. ca. 1590, begr. Asperen 1637, tr. ca. 1615 Emmeke Wouters, overl. tussen 1673 en 1680.

Gevr.: beider voorgeslacht, tevens alle beschikbare gegevens betreffende de familienaam Bel(l), de herkomst van deze naam.

- W.P. de Weerd Bel, De Terp 20, 2871 RL Schoonhoven.

118. BOERMAN

Johannes Boerman, jm. van Rotterdam, tr. Rotterdam 1-5-1796 (stadstrouw) Alida Buggers, j.d. van Rotterdam. Dit echtpaar krijgt in 1801 te Rotterdam een zoon Adrianus Gerardus. Hun overlijden werd noch in Rotterdam, noch in de geannexeerde gemeenten aangetroffen.

Gevr.: alle persoonlijke gegevens en voor- en nageslacht van dit echtpaar.

- M.R. Doortmont, Lester Youngstraat 26, 3069 XM Rotterdam.

red.

COLOFON

1340 is een uitgave van de Afdeling Rotterdam e.o. van de Nederlandse Genealogische Vereniging. Het blad verschijnt vier maal per jaar. Afdelingsleden ontvangen het blad kosteloos. Een abonnement kost f 10,- per jaar. Het bestuur heeft de taken en diensten als volgt verdeeld:

Voorzitterschap en computerzaken:

Drs. M.R. Doortmont, Lester Youngstraat 26,
3069 XM Rotterdam

Secretariaat, algemene correspondentie:

R.K. Vennik, Burg. van Slijpelaan 45, 3077 AD Rotterdam

Ledenadministratie en verzending 1340:

Mevr. C. Richel-Hatersel Koning, Coppelstockstraat 2,
3132 XN Vlaardingen

Penningmeester, abonnementen 1340 en functionaris DIP:

E.J. van Rooij, Bachplein 265, 3122 JC Schiedam

Redactie 1340:

L. Gijswijt, Claes de Vrieselaan 128a, 3021 JX Rotterdam

NGV Contactdienst (CALS):

B. Blommers, Reinkenstraat 1, 3314 WE Dordrecht

Lidmaatschap, adreswijzigingen, Gens Nostra:

Nederlandse Genealogische Vereniging, Postbus 976,
1000 AZ Amsterdam